

MÜTEFEKKİR

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
AKSARAY UNIVERSITY JOURNAL of THE FACULTY of ISLAMIC SCIENCES

e-ISSN: 2148-8134 • cilt / volume: 12 • sayı / issue: 24 • Aralık / December 2025 • 447-463

İhfâ İcrâsında Nûn-i Muhfât ile Nûn-i Muzhar Terimlerinin Uygulama Sorunları ve Gunnedeki İncelik-Kalınlık Problemi

Ali ÇİFTÇİ*

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Konya/Türkiye, aciftci@erbakan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4393-6963>, doi: <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1775758>

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 01.09.2025

Kabul Tarihi: 04.11.2025

Yayın Tarihi: 15.12.2025

Hakem Değerlendirmesi:

Bu makale, en az iki dış hakem/çift taraflı kör hakem tarafından incelenmiştir.

Benzerlik taraması:

Bu makale iThenticate ile taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Etik Beyan:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

Tarafsızlık:

Yazar, makale değerlendirme ve yayın sürecinin hiçbir aşamasına müdahil olmamış, hakemleme süreci bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak tamamlanmıştır.

Finansman:

Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

Çıkar Çatışması:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Yazar Katkı Oranı:

Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Telif Hakkı

© Ali ÇİFTÇİ - | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Öz

Kur'ân tilavetindeki fonetik çeşitliliğin en bariz ortaya çıktığı uygulamalardan birisi ihfâ olgusudur. İhfâdaki etkileyici tınıyı ortaya çıkaran sıfatların başında gunne gelir. Hayşûm/geniz bölgesinden çıkan gunne sesi, Kur'ân fonetiğine farklı bir boyut kazandırmaktadır. İhfânın icrasında genizden gelen gunne sesinin niteliği, ihfânın doğru ve güzel icra edilip edilmediğinin en açık göstergesidir. Bu çalışma, yaklaşık bir asırdır Mısır kurrâsının uygulamasıyla gündeme gelen *nûn-i muhfât*'ın, *nûn-i muzhar* gibi seslendirilmesi ve kalın harfler öncesinde *gunnenin* tefhîm ile okunması tartışmalarına farklı bir boyut kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu mevzubahis tartışmalar klasik, orta ve son dönem tecvid âlimlerinin görüşleri ışığında, analitik bir yöntemle irdelenmiş ve son yarım asrın kurrâsından da seçme örnekler verilerek ele alınmıştır. Ayrıca Kur'ân tilavetinde yoğun olarak kullanılan bir fonetik unsur olmasına rağmen, konunun literatürde yeterince irdelenmemiş olması bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler, karşılaştırmalı bir biçimde yorumlanmıştır. *Nûn-i muhfât*'ın, *nûn-i muzhar* şeklinde telaffuz edilmesinin ve kalın harflerden önce gelen *gunnenin* kalın okunmasının gerek klasik dönem gerekse sonraki dönem teorik tecvid kaynaklarının kahir ekseriyetinde bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tilavet, Kur'ân Fonetigi, İhfâ, Nûn-i Muhfât, Nûn-i Muzhar.

Atıf

Çiftçi, Ali. "İhfâ İcrâsında Nûn-i Muhfat ile Nûn-i Muzhar Terimlerinin Uygulama Sorunları ve Gunnedeki İncelik-Kalınlık Problemi". *mutefekkir* 12/24 (2025), 447-463 <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1775758>

The Articulation of Nûn al-Mukhfâ and Nûn al-Muzhar in the Performance of Ikhfâ': The Issue of Thinness and Thickness in the Ghunna

Ali ÇİFTÇİ*

*Associate Professor, Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Theology, Konya/Türkiye, aciftci@erbakan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4393-6963>, doi: <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1775758>

Research Article

History

Received: 01.09.2025

Accepted: 04.11.2025

Published: 15.12.2025

Referee Assessment:

This article has been reviewed by at least two external reviewers/double-blind reviewers.

Plagiarism:

This article has been scanned with iThenticate and verified to be free of plagiarism.

Ethical Statement:

This study was prepared in accordance with scientific and ethical principles.

Impartiality:

The author were not involved in any stage of the article evaluation and publication process, and the peer review process was completed in accordance with the principles of scientific impartiality.

Funding:

The author acknowledge that they did not receive any external funding to support this research.

Competing Interests:

The author declare that there is no conflict of interest.

Author Contribution Ratio:

The study was conducted by a single author.

Copyright

© Ali ÇİFTÇİ - | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Abstract

The phenomenon of Ikhfa is one of the most prominent applications manifesting phonetic diversity in Quranic recitation (tilawah). Ghunnah is the primary attribute that produces the distinctive timbre in Ikhfa. Originating from the nasal cavity (al-khayshum), the sound of Ghunnah adds a unique dimension to Quranic phonetics. The quality of this nasal sound during the performance of Ikhfa is the clearest indicator of its correct and aesthetic execution. This study aims to bring a new perspective to the discussions regarding the pronunciation of Nun al-Mukhfah as Nun al-Muzhar and the tafkīm (velarization) of the Ghunnah preceding emphatic letters; practices that have come to the fore through the performance of Egyptian reciters (qurrâ) for approximately a century. These discussions have been examined using an analytical method in light of the views of classical, middle, and modern Tajweed scholars, and addressed by providing selected examples from reciters of the last half-century. Furthermore, although it is a phonetic element extensively used in Quranic recitation, the fact that this subject has not been sufficiently scrutinized in the literature increases the significance of this study. In this research, the document analysis technique, one of the qualitative research methods, was employed, and the obtained data were interpreted comparatively. It has been concluded that neither the pronunciation of Nun al-Mukhfah in the manner of Nun al-Muzhar nor the velarization of the Ghunnah preceding emphatic letters is supported by the overwhelming majority of theoretical Tajweed sources from both the classical and subsequent periods.

Keywords: Qırâ'ât, Tilâvet, Qur'an Phonetics, Ikhfâ', Nûn-i Mukhfât, Nûn-i Muzhar.

Cite as

Çiftci, Ali. "The Articulation of Nûn al-Mukhfâ and Nûn al-Muzhar in the Performance of Ikhfâ': The Issue of Thinness and Thickness in the Ghunna". *mütfekkir* 12/24 (2025), 447-463 <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1775758>

Giriş

Kur'ân'ın tilavetinde yer alan harfler, Arapların konuştuğu dilden ve kullandığı harflerden bariz bir farklılık gösterir ve son derece cazip bir musiki tonu ile sergilenir. Özellikle belirli bir müzikaliteye sahip olan Kur'ân'ın kendine özgü okuma kuralları vardır. Bu kurallar bağlayıcıdır ve uygulanması kaçınılmazdır. Kur'ân'ın hidayet rehberi olması onun başta gelen özelliğidir ama ihmal edilmemesi gereken bir yönü de onun fonetik yapısıdır.¹ Bununla birlikte diğer ilâhi kitapların da konuşma dilinden farklı olarak fonetik, müzikal seslendirme şekilleri vardır. Örneğin, Mezmurlar'da (Zebur) yer alan *halelü-yah* (Elhamdülillah) sözcüğü de müzikal bir sesle terennüm edilmektedir.²

Kur'ân fonetiğinin en iyi tebarüz ettiği yerlerden biri de ihfâ uygulamasıdır. Tecvid ile ilgili hacimli ve tafsilatlı eserlerin telif edildiği hicri 5. asırdan itibaren tecvid müellifleri, eserlerinde tecvid ile ilgili ana kavramları ve harflerin sıfatlarını ele almışlardır. Bununla birlikte Kur'ân tilavetinde sıkça geçmesi itibarıyla "Tenvin ve Sakin Nûn'un Hükümleri" konusunu da ayrı bir başlık halinde işlemeyi ihmal etmemişlerdir.³ Bu başlık altında ele alınan ana konulardan birisi de ihfâ konusudur.

Tecvid ve kıraat âlimleri; "Sahih bir ihfânın icrası nasıl olur, ihfânın uygulanışı esnasında dilin fonksiyonu nedir?" gibi soruların yanı sıra ihfâdaki gunne sesinin kendisinden sonraki harfin mahrecine kadar aktığı ve sonrasındaki harfin mahrecine doğru bir kayma sergilediği için burada bir birliktelik ilişkisi olduğu ve bir *ittisalîn* gerçekleştiği gibi hususları ortaya koymaya çalışmışlardır.⁴ Çalışmamızda ihfâyla ilgili iki konu üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki ihfâda seslendirilen *û* nûnun, *nûn-i muzhar* mı yoksa *nûn-i muhfât* mı olduğu konusudur. Zira yaklaşık son bir asırdır, özellikle Mısırlı kârielerin bir kısmının tatbik ettiği ihfâdaki nûn'un seslendirilmesi esnasında, dillerini üst ön dişlerin dibinde tutarak gunne sesini ortaya koydukları görülmektedir. Bu uygulamanın ilk dönem tecvid müellifleri tarafından benimsenmediği gibi, ilk dönem dil bilimciler tarafından da kabul edilmediği bir hakikattir. Diğer Arap âlemindeki kârielerin ise bu uygulamayı tercih etmeyip ihfâdaki *û* (nûn) harfini *nûn-i hafıyye* olarak seslendirdikleri, bu kârielerin Kur'ân tilavetindeki kadim geleneğe bağlı kaldıklarını göstermektedir.

İkinci bir problem ise yaklaşık bir asır öncesinde Mısırlı iki kıraat âlimi olan es-Selsebilü'ş-Şâfi (ö. 1955-1960) ve İbrahim Ali Şehhat es-Semennûdî (ö. 2008-2009) tarafından teorik olarak ortaya konan ve sonrasında Mısırlı kurrânın, hatta Arap âlemindeki okuyucuların çoğunun tatbik ettiği ihfâdaki *nûn-i muhfât'*ın sıfatı olan gunnenin, kalın harflerden önce gelmesi durumunda kalın bir ses tonuyla telaffuz edilmesi konusudur. Makalemizde bu şekil bir uygulama ilk dönem dil bilimciler ve te'lîfât dönemi - hicri beşinci asır tecvid müelliflerinin eserlerini kaleme aldığı dönem- kıraat ve tecvid âlimlerince onaylanmış mı, sonraki dönem tecvid ve kıraat sahasında uzman olan kişiler ihfâ konusunu işlerken bu konuya da temas etmişler mi, bu doğru bir icra şekli mi ve daha önceki müktesebatta buna yer verilmiş mi? gibi hususlar vuzuha kavuşturulmaya çalışılacaktır. Bu itibarla bu çalışmada önceki müktesebat ile güncel yorumlar arası karşılaştırma yapılacak, buna ilaveten mevzubahis iki konu Arap âlemindeki ve Türkiye'deki önde gelen bazı kârielerin okuyuşlarından da örnekler verilerek bu konuların analizi yapılacaktır.

Ihfâ konusuna dair bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Ömer Başkan, *Süregelen İki Tanımlama ve Tasnif Problemi Üzerine: el-İhfâ mı? el-İhfâu'l-Lisânî mi? el-İzhâr mı? el-İzhâru'l-Lisânî mi?* adlı bir makale kaleme almıştır. Bu makalede ihfâ ve izhâr kavramlarının dil bilim eserlerinde nasıl ele alındığı, özellikle Sibeveyh'in (ö. 180/796) *el-Kitâb'*ında bu iki kavramın nasıl işlendiğine temas edilmiştir. Hicri 5. ve 6. asır tecvid ve kıraat âlimlerinin bu iki kavramla ilgili yorumlarına yer verilmiş

¹ Alican Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İcâzı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/20 (Haziran 2009), 70.

² Necdet Çağıl, "Kutsal Metinler ve Müzik", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Temmuz 2013), 9.

³ Mekki b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırâ'e ve tahkiki lafzi't-tilâve*, thk. Ahmet Hasan Ferhat (Ürdün: Dâru Ammâr, 1996), 262-269; Ebû Amr ed-Dânî, *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammâr, 2000), 111-115.

⁴ Abdulvehhab b. Muhammed Kurtubî, *el-Mûdih fi't-tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammâr, 2009), 157-158.

ve bu müelliflerin “Tenvin ve Sakin Nûn’un Hükümleri” başlığı altında konu merkezli bir yaklaşım sergilediklerine de işaret edilmiştir.⁵

Bir diğer makale de Fatih Cankurt’un *Uygulamaya Yönelik Tartışmalar Bağlamında İklâb ve İhfâ-i Şefevî* adlı çalışmasıdır. Bu makalede iklâb ve ihfâ-i şefevînin tanımları üzerine durulmuştur. İklâb ve ihfâ-i şefevînin uygulama yönüyle aralarında bir farkın bulunmadığı gibi hususlara yer verilmiştir. Bununla birlikte sakin mîm’den sonra bâ’nın gelmesi durumunda dudakların kapalı tutulması veya açık kalması gibi iki farklı uygulamanın pratikte yer aldığına dikkat çekilmiş, önce Arap ülkelerindeki öne çıkan kâriilerin iklâb ve ihfâ-i şefevî uygulamaları daha sonra Türkiye’de öne çıkan kurrâların okuyuşları arasında karşılaştırma yapılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.⁶

Üçüncü bir çalışma olarak Muzaffer Özli’nin *Kıraatçiler ve Nahivcilere Göre Sakin Nûn’un ve Tenvinin Hükümleri* isimli makalesi zikredilebilir.⁷ Diğer bir çalışmada Ömer Faruk Ayvaz’ın *Sakin Nûn ve Tenvin Hükümlerinden İhfa ve Meratibu’l-İhfa Kavramı ve Tecvit Pratiğindeki Yansımaları* adlı eseridir.⁸ Müellifin bu makalesinde nûn harfinin çıkış yerinin birden fazla olduğu konusu dil bilimcilerden Sibeveyh, el-Müberred (ö. 286/900) ve İbn Yaâş’in (ö. 643/1245) yorumları doğrultusunda açıklanmıştır. Sakin nûn’un hükümleri olan ihfâ, izhar, iklâb, idgam konuları önce dil bilim ekseninde ele alınmıştır ve kıraat âlimlerinin görüşleriyle desteklenmiştir. Nûn harfinin Arap dili gramerinde ve Kur’ân tilavetinde çok önemli bir konuma sahip olduğu gerçeğine de parmak basılmıştır.

Biz bu çalışmamızda Kur’ân tilavetinin icra yönlerinden birisi olan ihfânın nasıl uygulanacağı, ihfâdaki nûn’un nasıl bir değişime uğrayacağı, dil ucu ve üst ön dişlerin dibinden çıkan “*nûn-i muzhar*”ın bir değişime uğrayıp hayşûmdan (geniz) çıkan bir “*nûn-i muhfât*”a dönüşmesi gibi konuları inceleyeceğiz. Yaklaşık son bir asırdır özellikle Mısırlı bazı kurrânın ihfâdaki nûn’u, gunne sıfatı daha çok olan *nûn-i muhfât* şeklinde seslendirme yerine, dillerini üst ön dişlerin dibine yapıştırarak, gunne sesini de tutarak bir ihfâ şekli ortaya koydukları görülmektedir. Makalemizde, bu uygulamaya dair tecvid müelliflerinin görüşleri nelerdir, böyle bir fonetik okuma sahih bir seslendirme şekli midir yoksa böyle bir fonetik okuma son bir asra kadar süregelen okuma şekline ters düşen ve daha önceki kurrânın teorik veya uygulama olarak icra etmediği bir telaffuz şekli midir? gibi sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

Klasik dönem eserlerinin tespitleri ve o dönemki tecvid ve kıraat âlimlerinin mülahazaları ilk dönem mirasının bize aktarıldığı önemli kaynaklardır. Kur’ân tilavetinde uygulanan usul ve yöntemlerin neler olduğuna dair ipuçları bu eserlerde yer almaktadır. Kur’ân kelimelerinin orijinal telaffuzlarını metinlerden takip edebilmek açısından da bu kaynaklar önemlidir. Telifat dönemi âlimlerinin eserleri de ilk döneme ait Kur’ân fonetiğinin nasıllığını bize aktaran bir kaynak olma hüviyetini taşımaktadır. Rivayet ve nakle dayanan tilavet ve kıraat gerçeği ve onun icrasının nasıl olduğu bu eserler ışığında ancak ortaya çıkarılabilir. Bu sebeple ilk önce bu dönem âlimlerinin görüşlerine müracaat edilecektir.

1. İhfâdaki Nûn Nûn-i Muzhar mı, Nûn-i Muhfât mıdır?

Arapça’da ihfâ yalnızca م (mîm) ve ن (nûn) fonemleriyle ünlüler için geçerli bir durumdur. İhfânın icrasında geniz yolu tamamıyla açık olduğu için nûn sesinin teşekkülü sırasından gunne adı verilen bir

⁵ Ömer Başkan, “Süregelen İki Tanımlama ve Tasnif Problemi Üzerine: el-İhfâ mı? el-İhfâu’l-Lisânî mi? el-İzhâr mı? el-İzhâru’l-Lisânî mi?”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Haziran 2007), 103-134.

⁶ Fatih Cankurt, “Uygulamaya Yönelik Tartışmalar Bağlamında İklâb ve İhfâ-i Şefevî”, *Dergiyant* 12/1 (Mayıs 2024), 216-236.

⁷ Muzaffer Özli, “Kıraatçılar ve Nahivciler’e Göre Sakin Nûn’un ve Tenvinin Hükümleri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9/1 (Mart 2009), 123-137.

⁸ Ömer Faruk Ayvaz, *Sakin Nûn ve Tenvin Hükümlerinden İhfa ve Meratibu’l-İhfa Kavramı ve Tecvit Pratiğindeki Yansımaları* (Ankara: İlahiyat, 2023), 73-106.

ses meydana gelir.⁹ Gunne, sesin genizsileştirilmesi anlamını ifade ederken¹⁰ ihfâ da bu genizsileştirme (burun arkasındaki boşluktan çıkarma) esnasında sesin gizlenmesini anlatır.

Hicri 2. asrın dil bilimcisi Sibeveyh, bu konuyu Arap dilinin inceliklerini ve fonetik yönünü ele aldığı *el-Kitâb* adlı eserinin “idgâm” başlığı altında işlerken ihfâdaki nûn’un genizden çıkan bir *nûn-i muhfât* olduğunu şu ifadelerle ortaya koymuştur: “Araplar ü harfinin ağız bölgesi dışında bir mahreci daha olduğunu tespit edince, dillerini iki kez kullanmak yerine bir defa kullanmak onlara daha kolay gelmiştir. Ağızdan çıkan *nûn-i muzhar* ile genizden çıkan *nûn-i muhfât* arasında da bir karışıklık, bir iç içe girme (iltibas) olmayınca, bu *nûn-i muhfât*’ı da konuşmalarında kullandıklarını ve bu nûn’un mahrecinin geniz kovuğu/hayşûm olduğunu dile getirmiş ve “مَنْ قَالَ ، مَنْ جَاءَ ، مَنْ كَانَ” örneklerinde bu *nûn-i muhfât*’ın çok daha bariz bir şekilde ortaya çıktığını ifade etmiştir.”¹¹ Sibeveyh’in bu tespitinden ihfâdaki nûn’un nasıl icra edileceği, dilin aktivitesi olmadan da bir nûn’un geniz bölgesinden nasıl çıkarılacağı açıkça anlaşılmalıdır, ki buradaki *nûn-i hafife* Arapların kullandığı ikinci bir ü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik dönem eserlerinin tespitleri ve o dönemki tecvid ve kıraat âlimlerinin mülahazaları ilk dönem mirasının bize aktarıldığı önemli kaynaklardır. Kur’ân tilavetinde uygulanan usul ve yöntemlerin neler olduğuna dair ipuçları bu eserlerde yer almaktadır. Kur’ân kelimelerinin orijinal telaffuzlarını metinlerden takip edebilmek açısından da bu kaynaklar önemlidir. Te’lîfât dönemi âlimlerinin eserleri de ilk döneme ait Kur’ân fonetiğinin nasıllığını bize aktaran bir kaynak olma hüviyetini taşımaktadır. Rivayet ve nakle dayanan tilavet ve kıraat gerçeği ve onun icrasının nasıl olduğu bu eserler ışığında ancak ortaya çıkarılabilir. Bu sebeple ilk önce bu dönem âlimlerinin görüşlerine müracaat edilecektir.

Endülüs’ün önde gelen kıraat ve tecvid âlimlerinden Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) ve Ebû Amr ed-Dâni (ö. 444/1053) ihfâda nûn’un ne şekil bir değişikliğe uğrayacağına ve bu esnada *nûn-i muzhar*’ın telaffuzu anında aktif bir rol alan dilin ihfâda nasıl bir konumda olacağına dair şu görüşleri serdetmişlerdir: “Tenvin ve sakin nûn’un, dil ve ağız harflerinin oluşturduğu 15 harfle karşılaşması durumunda -ف harfi hariç- sakin nûn ve tenvinin hayşûm denilen burnun gerisinden çıkan gunne sesi ile seslendirilmesi ihfâ olgusunu ortaya çıkarmaktadır.”¹² Mekkî’nin de ifade ettiği gibi ihfâda *nûn-i muzhar* gider ama gunnesi bâki kalır. Bunun sonucunda da ü harfinin iki mahreci ortaya çıkmış olur; 1- ü harfinin zâtının mahreci 2- ü harfinin sıfatı olan gunnenin mahreci. Bu sebeple ü harfinin mahrecinde bir genişleme meydana gelmiş olmakta ve bu genişleme ü harfinin ağızdan çıkan harflerin içine girmesine sebep olmaktadır.¹³ Mekkî’nin çağdaşı olan Dâni: “فَإِنْ زَلَلْتُمْ¹⁵ وَلَيْنَ قُلْتُمْ¹⁴” - ayetlerinde geçen ü harfi telaffuz edilirken açıktan okunan bir *nûn-i muzhar* şeklinde telaffuz edilmeyip hayşûmdan çıkarılması gerekir ve dilin ihfâda bir fonksiyonu yoktur.”¹⁶ diyerek ihfâdaki nûn’un *nûn-i muhfât* olduğuna işaret etmektedir.

Bir diğer Endülüslü kıraat ve tecvid âlimi İbn Tahhân da (ö. 560/1165) *nûn-i muzhar* ve harekeli bir nûn’un telaffuzunda etkin olan dilin ihfâda fonksiyonel olmayacağını ve bunun sonucu olarak sadece hayşûmdan bir sesin geleceğini, bununla da bir ihfâ icrasının ortaya çıkacağına işaret

⁹ Soner Akdağ, *Kur’an Dilinin Fonetik Yapısı -Kıraat ve Dilbilim Çerçevesinde-* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 138.

¹⁰ Gânim Kaddûrî el-Hamed, *el-Müyyesser fi ‘ilmi’t-tecvîd* (Cidde: Dâru Vakfî Advâi’ş-Şâtibiyye li’n-Neşr, 2020), 61.

¹¹ Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Hârisî Sibeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Harun Abdüsselam (Beyrut: Dâru Kütübü’l-İlmiyye, 1998), 4/454.

¹² Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri’âye*, 267.

¹³ Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri’âye*, 267.

¹⁴ el-Bakara, 2/209.

¹⁵ Hûd, 11/7.

¹⁶ Ebû Amr ed-Dâni, *el-Muhkem fi naqti’l-Meşâhif*, thk. Muhammed Hasan İsmail (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2004), 53.

etmektedir.¹⁷ Dolayısıyla, ihfâdaki nûn'un *nûn-i muzhar* olmayıp, *nûn-i muhfât* olması, ihfânın tatbikinde dilin nasıl bir tavır alacağı ile ilgili bir durumdur ve bu durum aynı zamanda dilin etkin olup olmamasıyla da alakalıdır.

Tecvide dair eserlerin kapsamlı bir şekilde telif edildiği hicri 5. asır tecvid müelliflerinin değerlendirmelerinden şu sonucu elde edebiliriz: İhfânın tatbikinde dilin ya tamamen veya büyük oranda boşta kalması ya da dilin üst ön dişlerin üstüne yükselmemesi ve nûn'un mahrecinden uzak tutulması gerekir.¹⁸

Tecvid ve kıraat konusunda otorite olan kıraat ve tecvid âlimi İbnü'l-Cezerî de (ö. 833/1429) ihfâdaki nûn'un niçin açıktan okunan *nûn-i muzhar* olmayıp *nûn-i muhfât* olması gerektiğini şöyle izah etmektedir: "Nûn'un iki mahreci vardır; ilki kendi mahreci, ikincisi ise ondaki gunnenin mahrecidir. Bu özelliği itibariyle nûn'un mahrecinde bir genişleme meydana gelir. Mahreç itibariyle sadece dil ucunda kalmayıp geniz yoluyla ağza kadar ulaşan ü harfi böylece ağız harflerinin içine girmiş olur. Ağız harflerinin içine dahil olan bu ü, ihfâ harfleriyle karşılaşınca gizlenir ve *nûn-i muhfât* hâline gelir."¹⁹ Tecvid konularını detaylı bir şekilde ele alan ve İbnü'l-Cezerî'nin muâsırı olan hicri 9. asır tecvid ve kıraat âlimi Senhûri de (ö. 894/1489) İbnü'l Hâcib'den (ö. 646/1249) iktibasla "ihfâdaki gunne, *nûn-i muhfât* olarak isimlendirilen ve hayşûmdan çıkan ağız bölgesine ait harflerdendir."²⁰ görüşünü zikreder ve *nûn-i muhfât*'ın niçin gizlendiğini şu cümlelerle ortaya koyar: "Nûn'un iki mahreci vardır; ilki kendi zatının mahreci, diğeri de sıfatı olan gunnenin mahreci. Bu yönüyle nûn'un mahreci genişlik kazanmış olmaktadır. Bu genişleme sebebiyle ağız harfleri içine girmiş olan nûn, ihfâ harfleri ile karşılaşması durumunda *nûn-i muhfât*'a dönüşmektedir."²¹ Dolayısıyla İbnü'l-Cezerî ve Senhûri'nin muhteva olarak birbirlerine yakın bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir.

Ayrıca Senhûri, ihfânın uygulanışı esnasında dilin ucu ve üst ön dişlerin dibinden çıkan *nûn-i muzhar*'ı²² gizlendiğini, gizlenen bu nûn'un mahrecinin de hayşûm olduğunu belirtir.²³ Bu da bize ihfâdaki nûn'un keyfiyetini ortaya koyar. Şöyle ki, izhar hâlinde zatının önde olduğu bir ü ortaya çıkarken, ihfâ halinde onun sıfatı olan gunnenin daha baskın olduğu bir nûn'a çevrilmektedir, ki bu ü da genizden çıkan *nûn-i muhfât*'tır.

Bunun yanı sıra Senhûri ihfâ halinde mahreci değişen nûn'un harf olmaktan çıkmadığını, zira bir sıfatın ancak bir harf üzerinde oluşacağına dikkat çeker ve der ki: "Gunne sıfatı م ve ü harflerinin lazimî sıfatıdır. İhfâdaki gunne sesi ise aslî harflerden olmayan, fer'î harflerin içinde yer alan *nûn-i muhfât*'ın sesidir. Bir sıfatın olması için bir harfin olması gerekir. İşte ihfâdaki gunne, burnun arkasındaki boşluktan çıkan ve dilin müdahalesi olmayan *nûn-i hafife*'nin sesidir."²⁴ Onun bu izahından hareketle, ihfâda nûn gerçeğinin devam ettiğini ve bu nûn'un kaybolmayıp farklı bir nûn'a çevrildiğini söyleyebiliriz.

16. asır Osmanlı dönemi tecvid müelliflerinden farklı bir bakış açısıyla tecvid konularını ele alan Magnisavî'nin (ö. 1000/1591) ihfâdaki nûn'un nasıl seslendirileceğine dair bir değerlendirmesini burada aktarmayı faydalı buluyoruz: "İhfâdaki nûn'u Farsça'daki sağır ك şeklinde seslendirmek gerekir.

¹⁷ Ebü'l-Asbağ Abdülazîz b. Alî İbnü't-Tahhân, *Mürşidü'l-kârî ilâ tahkiki me'âlimi'l-mekârî*, thk. Hâtim Salih ez-Zamin (Kahire: Mektebetü's-Sahâbe, 2007), 67.

¹⁸ Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye*, 267-268; Ebû Amr ed-Dânî, *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'el-meşhûra*, thk. Abdurrahîm et-Tarhûnî - Yahya Murad (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2006), 1/435; Kurtubî, *el-Mûdth fi't-tecvîd*, 53.

¹⁹ Ebü'l-Hayr Şemsüddin İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*, thk. Müessesetü'r-Risâle (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 171; İbnü'l-Cezerî'nin bu yorumu Mekkî'nin er-Riâye'sinde daha tafsilatlı yer almaktadır. İbnü'l-Cezerî'nin kaynak zikretmeden Mekkî'den iktibas ettiği kanaatindeyiz bk. Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye*, 267.

²⁰ Ebü'l-Feth Ca'fer b. İbrahim Senhûri, *el-Câmi'u'l-müfid fi sırâati't-tecvîd*, thk. Mevla Muhammed el-İdrîsî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2010), 364.

²¹ Senhûri, *el-Câmi'u'l-müfid*, 437.

²² Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/433; Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye*, 193.

²³ Senhûri, *el-Câmi'u'l-müfid*, 438.

²⁴ Senhûri, *el-Câmi'u'l-müfid*, 360.

عَنْكَ kelimesini örnek verelim. Bu kelimedeki nûn harfini ihfâ ederken ك harfinin mahrecine varmazdan önce ol ك harfinin mahrecini kapayup sağır ك getirmekten de hazr oluna (sakınıla). Bu sağır ك, kâf-ı gunneviyyedir. Acem lisanının harflerindedir ve Farsça'dır. Bu şekilde okuyan kurrâlar vardır ki, bu hocalar ihfâdaki nûn'u ihfâ ederek değil, izhar meal gunne şeklinde okumaktadırlar. Bu sebeple kurrânın daha titiz davranması gerekir."²⁵ Magnisavî bu yorumuyla *kâf-i Fârisi* şeklinde icra edilen bir ihfânın yanlış ve hatalı olduğuna dikkat çekmektedir. Zira *kâf-i Fârisi* şeklinde ortaya konulan bu ihfâ uygulamasında damak ve hayşûm bölgesinin aktif olduğu, ağız bölgesinin ise daha az fonksiyonel olduğu görülmektedir. Hâlbuki doğru bir ihfâ şeklinin, ağızdan gelen sesle birlikte hayşûmdan gelen sesin birleşerek bir *nûn-i muhfât* oluşturması yönündedir. Magnisavî takriben beş asır öncesinde de böyle okuyan kurrânın varlığından söz etmekte, akabinde bu icranın yanlış olduğunu ve bu seslendirilmenin ihfâ uygulamasındaki fonetiğe uygun olmadığına da parmak basmaktadır.

Kuzey Afrikalı tecvid ve kıraat âlimlerinin perspektiflerini ortaya koyma açısından Tunuslu kıraat ve tecvid âlimi Ali b. Sâlim es-Sefâkûsî'nin (ö. 1118/1706) görüşlerine de yer vermek faydalı olacaktır. Sefâkûsî ihfâdaki nûn'un ağırlaştırılmasını bir hata olarak görmekte bu nedenle nûn'un ihfâda hafif olarak çıkartılmasıyla ancak doğru bir ihfânın ortaya çıkacağına şu yaklaşımıyla dikkat çekmektedir: "İhfâda dilin iki üst ön dişlerin üstüne yapıştırılarak nûn'un teskîli/ağırlaştırılarak telaffuz edilmesi hatadır. Bundan ancak nûn'un seslendirilmesi anında dili mahrecinden biraz geri çekmekle kurtulunabilir."²⁶

Mukayeseli bir bakış açısıyla tecvid konularını ele alan bir Osmanlı tecvid müellifi Saçaklızâde Mar'aşî de (ö. 1145/1732) bu hususa dikkat çekerek der ki: "İhfâdaki nûn'un telaffuzunda dili damağa yapıştırarak orada tutmak suretiyle bir gunne sesi oluşturuluyorsa bu gunne sağır ك harfini andırır. Öyleyse okuyucular tilavet esnasında dili üst damağa yapıştırmaktan sakınsınlar."²⁷ Saçaklızâde'nin bu yorumunun hem Sefâkûsî'nin hem de Magnisavî'nin yorumuyla örtüştüğü görülmektedir. Buna ilaveten Saçaklızâde'nin, dönemindeki kâriyelerden bir kısmının bu hataya düştüğüne de dikkat çektiği görülmektedir.

İhfâdaki nûn'un telaffuzu anında dilin aktif bir rol almaması gerektiği hususunda tecvid konularını tafsilatlı ve sistematik bir şekilde ele alan Muhammed Mekkî Nasr'ın (ö. 1902) görüşlerini de zikretmek yerinde olacaktır. Şöyle ki, Muhammed Mekkî Nasr, عَنْكَ örneğinden yola çıkarak der ki: "Buradaki ح harfinin mahreci ihfâ halinde dilden hayşûma taşındı ve bu ح genizde gizlendi. Dil yukarı yükselmedi ve aktif de olmadı. ع harfiyle ك harfi arasında da gunnedden başka bir şey bulunmadı."²⁸ Muhammed Mekkî bu yorumuyla ح harfinin mahrecinin dil bölgesinden genize taşındığına, bir başka nûn'a çevrildiğine ve dilin fonksiyonel olmadığına işaret etmektedir.

Mısırlı bazı kurrânın icrası ise Saçaklızâde'nin ve Magnisavî'nin dikkat çektiği Farsça'daki sağır ك sesini biraz andırmaktadır. Mısırlı bu kâriyelerin ihfâ uygulaması Ali Rıza Sağman'ın da (ö. 1965) dikkatini çekmiş olsa gerektir. Zira bu konuda Ali Rıza Sağman der ki: "Tenvin veya sakın nûn'un gunnesini hiç bozmadan bir misli uzatmak suretiyle olan bir okunuş vardır ki, bu tarz telaffuzda ağızdan hiç ses gelmez. İhfânın terim manası *tutmak* yani durumu devam ettirmek olduğuna göre tenvini veya nûn'un sükûnunu olduğu gibi devam ettirmek bu manada ihfâ olur. Arap âleminin yarı yarıya okuyucularının yapmakta olduğu dil ihfâsı bu tarzdadır. Hocalarımızdan birinci şekli -yani hem ağızdan hem de burundan sesin uzatılması şeklinde- öğrenmiştik. Arapların yaptığı ihfâ şeklini izhara benzeterek yanlış bulduk."²⁹ Sağman bu bakış açısıyla tecvid ulemasının neredeyse tamamının tercihini

²⁵ Ahmed b. Muhammed Mağnisavî, *Terceme-i Cezerî* (İzmir: y.y, 1884), 134,135 Mecmua içinde.

²⁶ Ali b. Sâlim es-Sefâkûsî, *Tenbihü'l-gâfilîn ve irşâdü'l-câhilîn 'ammâ yeka'u lehüm mine'l-hatâ' hâle tilâvetihim li-kitâbillâhi'l-mübîn*, thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer (Tunus: Mektebetü'l-Kur'âniyye, 2007), 104.

²⁷ Saçaklızâde Mehmed Efendi, *Cühdü'l-mukill*, thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammâr, 2001), 205.

²⁸ Muhammed Mekki Nasr el-Cüreysî, *Nihâyetü'l-ka'li'l-müfid fi 'ilmi't-tecvîd*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 125.

²⁹ Ali Rıza Sağman, *İlaveli-Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1958), 23.

benimsemiştir. Bununla birlikte Sağman, sonraki dönemde kanaatini değiştirmiş ve Mısırlı bazı kârihlerin uyguladıkları dil ihfâsının da doğru olabileceği yönünde bir görüş ortaya koymuştur. Sağman der ki, “Zamanla Arapların nûn’un ve tenvinin sükûnunu uzatmak suretiyle ihfâ yapmalarını yanlış görmemeye başladım. Beni buna sevk eden şey, Mehmet Zihni Efendi’nin (ö. 1913) *‘İhfâ tutuk okumaktır.’*³⁰ şeklindeki yaklaşımıdır. Bana kalırsa alışık olduğumuz birinci uygulama tercih edilmelidir. Yani genizden ve ağızdan ortaklaşa sesin gelmesi *nûn-i muhfât* şeklinde icra edilmesidir. Arapların tecvide daha çok saygı gösterenleri, daha fasih okuyanları ihfâyı birinci şekliyle yani bizim Türk okuyucuları gibi uygulamaktadırlar. Ama kurrâlar bu iki şekil ihfâdan birini kabul ve tercihte serbesttir.”³¹ Sağman, dil ihfâsını uygulayan Mısırlı ve diğer İslam ülkelerindeki bazı kârihler için tolerans kapısını aralamaktadır. Ama telakkînin - şifâhî olarak, doğrudan bir hocadan öğrenmenin- önemli olduğu Kur’ân tilavetinde bu tür bir ihfâ şeklinin uygulamaya konulmasının ne derece doğru ve isabetli olduğu tartışmalıdır. Böyle bir icrayı ortaya koyanlar bu okuyuşu kendilerinden önceki ne klasik ne de sonraki döneme dair bir esere dayandırmamaktadırlar. Zira klasik dönem tecvid ve kıraat kaynaklarında ve son bir asırdan önce telif edilen tecvid eserlerinde de bu icrayı destekleyen bir görüş bulunmamaktadır.

Bu yorumlardan hareketle, ihfâda gizlenen nûn, yine nûn olmaktan çıkmamakla birlikte *nûn-i muzhar* iken *nûn-i muhfât*’a çevriliyor. *Nûn-i muhfât*’taki gunne sesi, izhar ile okunan nûn’dan daha fazla olmakta ve *nûn-i hafıyye* ihfâ icrasıyla da örtüşmektedir.³² Nitekim ihfâ’daki gunnenin tutulma süresinin bir veya bir buçuk elif miktarı olmasına dair farklı görüşler de bulunmaktadır.³³

Bazı Mısırlı kârihler ihfâdaki nûn’u seslendirirken dil ucunu, üst ön dişlerin diplerine yapıştırıyorlar, *nûn-i muzhar* fonetiği ile ihfâdaki nûn’u telaffuz etmektedirler. Gunneyi tutarken dillerini nûn’un mahreci olan üst ön dişlerin dibinde tutmaktadırlar. Abdülfettah Şâşai³⁴ (ö. 1962), Mustafa İsmail³⁵ (ö. 1978), Ahmed Muhammed Nuayna³⁶, Muhammed Rif’at³⁷ (ö. 1950) gibi kârihler bu icranın önde gelen temsilcilerindendir. Ama bu kurrânın aksine Mısırlı tecvid ve kıraat âlimi Mahmud Halil Husarî (ö. 1980) ihfâda nûn’un zatının giderilmesi gerektiği ve sıfatı olan gunnenin baki kalmasına dikkat çekmekte aynı zamanda *nûn-i muhfât*’ın icrasında da dilin ucunu üst ön dişlere kaldırılmaması gerektiğini söylemektedir.³⁸ Yine Mısırlı Atıyye Kâbil Nasr da ihfâdaki nûn’un telaffuzunda dil ucunun üst ön dişlere yapıştırılmaması gerektiğine parmak basmaktadır.³⁹

Şu âna kadar aktardığımız veriler bize bu uygulamanın tecvid âlimlerinin tespitlerine ve dil bilimcilerin yaklaşımlarına uymadığını göstermektedir. Nitekim Eymen Rüşdü Süveyd⁴⁰, Bender Belîle⁴¹, Ali Huzeyfî⁴² gibi Arap kârihler dil ucunu üst ön dişlere temas ettirmeksizin genizden gelen bir gunne sesiyle ihfâ yapmaktadırlar. Bu seslendirme, klasik dönem eserleri başta olmak üzere tecvid ve kıraat külliyatında ifade edilen ve asırlarca uygulanagelen icraya da uygun düşmektedir. Buna ilaveten, İstanbul tavrının temsilcilerinden olan Üsküdarlı Ali Efendi (ö. 1976),⁴³ Hasan Akkuş (ö. 1972),⁴⁴ İsmail

³⁰ Mehmed Zihni Efendi, *el-Kavlü’s-sedîd fi ‘ilmi’t-tecvîd* (İstanbul: Âsitane Yayınları, ts.), 75.

³¹ Sağman, *Sağman teccidi*, 23-24.

³² İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kâdeleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 308; Ahmet Madazlı, *Tecvid İlmi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994), 34-35.

³³ Hasan Hüseyin Havuz, *Ömer Ziyaeddin Dağstâni’nin Kıraat İlmindeki Yeri* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2025), 133-134.

³⁴ Süleyman Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası” (YouTube, 2025), 00:00:01-00:00:20.

³⁵ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:00:21-00:00:49.

³⁶ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:00:50-00:01:30.

³⁷ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:01:32-00:01:51.

³⁸ Mahmûd Halil Husari, *Ahkâmü kırâ’ati’l-Kur’âni’l-Kerim*, thk. Muhammed Talha Bilâl Menyâr (Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1995), 187.

³⁹ Atıyye Kâbil Nasr, *Gâyetü’l-mürîd fi ‘ilmi’t-tecvîd* (Riyad: Mektebetü’l-Haremeyn, 1988), 65.

⁴⁰ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:01:52-00:02:06.

⁴¹ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:02:07-00:02:20.

⁴² Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:02:21-00:02:31.

⁴³ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:02:32-00:02:51.

⁴⁴ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:02:52-00:03:19.

Biçer (ö. 1998)⁴⁵ gibi Türk okuyucuların ihfâyı icra şekilleri de Arap âlemindeki okuyuşla benzerlik arz etmektedir. Bu yorumlar ve uygulamalar bize gösteriyor ki ihfâdaki nûn, dil ucu ve hayşûm birlikteliğiyle ortaya çıkan *nûn-i muzhar* değil, dil ucunun geri planda kaldığı daha çok genzin ön plana çıktığı *nûn-i muhfât*'tır.

Bir başka bilinen husus ise ârizî bir sıfat olan ihfânın bir usul konusu olmasıdır. Kur'ân tilaveti nesillerden nesillere müşâfehe yoluyla aktararak devam eden bir uygulamadır. Ayrıca bu uygulamaların eserlerde teorik olarak yer aldığı da bir hakikattir. Sahih uygulamalar ve tecvid konusunda mahir olan müelliflerin görüşleri, ihfâdaki nûn'un genizde gizlenen, dilin etkin olmadığı bir *nûn-i hafiyye* olduğu gerçeğine bizi götürmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerim indirildiği andan itibaren Arap dilinin fasih fonetik hususiyetleri içerisinde okunuyor ve Müslümanlara da böyle öğretiliyordu. İhfâ ve izharın da icrası pratik olarak ilk dönemden itibaren uygulanıyordu. Bu uygulamanın keyfi bir tatbikat olmadığına işaret eden Alican Dağdeviren bu konuya dikkat çeker ve der ki: "Özellikle belli bir müzikaliteye sahip olan Kur'ân'ın kendine özgü okuma kuralları vardır. Bu kurallar kutsaldır ve uygulaması kaçınılmazdır. Kur'ân'ın hidayet rehberi olması O'nun başta gelen özelliğidir. Ama ihmal edilmemesi gereken bir yönü de O'nun fonetik yapısıdır."⁴⁶

Son yarım asırda Arap dünyası tecvid sahasında telif edilen eserlerde ihfânın icrasında dilin nûn'un mahrecinden uzak kalması, dilin üst ön dişlerin üstüne yükselmemesi istikametinde görüş serdettikleri,⁴⁷ Türkiye'de son yarım asır tecvid yazarlarından Ahmet Madazlı'nın (ö. 2005) da aynı yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Madazlı "İhfâyı yaparken dil ucu ve ortası serbest kalmalı, nûn'un mahreci ile asla ilgisi bulunmamalı, nûn'un zâtı tamamen kaybolmalı, dil üst damağa yükselip yapışmamalıdır."⁴⁸ demektedir. İsmail Karaçam da "Dil ucu ve ortası serbest kalmalı, dil üst damağa yükselip yapışmamalıdır."⁴⁹ sözleriyle aynı görüşü paylaşmaktadır. Aynı istikamette görüş beyan eden Eymen Rüşdi Süveyd, "Açıktan okunan nûn'un mahrecine kilitlenilmediği için ağızdan az oranda bir ses gelmeli, buna karşılık sesin çoğu hayşûmdan gelmelidir."⁵⁰ demektedir. Bu tahlillerden anlaşılıyor ki bu müelliflerin ortak kanaati; dilin etkin olmayıp daha çok hayşûm bölgesinin aktif olduğu bir icrada, genizden gelen sesle hançereden gelen sesin birleştiği ama hayşûmdan gelen sesin daha baskın olduğudur.

Ayrıca Kurtubî'nin de (ö. 461/1069) dediği gibi Kur'ân kıraatinde uygulanan idgamla nasıl hafiflik, kolaylık amaçlanıyorsa ihfâ ile de kolaylık ve akıcılık amaçlanmaktadır.⁵¹ Bu görüşten hareketle diyebiliriz ki, dil üst damağa yapılandırılarak bir ihfâ icra ediliyorsa bu zor olan bir ihfâ şeklidir. Bununla da ihfâda amaçlanan kolaylık ortaya çıkmamaktadır.

2. İhfâdaki Gunnenin Kalınlığı ve İnceliği Problemi

Kur'ân okuyucularının farklı ses tonlarıyla farklı icrada buldukları bir uygulama da ihfâdaki *nûn-i muhfât*'ın seslendirilmesi konusudur. Arap okuyucularının hemen hemen tamamı kalın harflerden -خ ص ض ط ظ غ ق- önce gelen gunneyi tefhim/kalın bir tonla, diğer harflerle karşılaşan gunneyi de ince bir tonla okudukları görülmektedir. İşte bu ihfâdaki *nûn-i muhfât*'ın nasıl seslendirileceği konusunu önce klasik dönem diyebileceğimiz tecvid eserlerinin kapsamlı bir şekilde telif edildiği hicri 5. asır tecvid müelliflerinin görüşleri doğrultusunda ele alınmaya çalışılacaktır.

Kur'ân tilavetinde esas olan şey telakkîdir, yani bir hocadan alarak onu dinleme (sema) ve o hocaya tekrar okuma (arz) şeklindeki tatbikattir. Endülüslü Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Âmr ed-Dânî,

⁴⁵ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:03:21-00:03:38.

⁴⁶ Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı", 70.

⁴⁷ Husari, *Ahkâmü kırâ'at*, 187; Nasr, *Gâyetü'l-mürîd fi 'ilmi't-tecvîd*, 65; Eymen Rüşdi Süveyd, *en-Nûru'l-mübîn fi tecvidi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Suriye: Dâru Efnân, 2005), 40.

⁴⁸ Madazlı, *Tecvid İlmi*, 34-35.

⁴⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 308.

⁵⁰ Süveyd, *en-Nûru'l-mübîn*, 40.

⁵¹ Kurtubî, *el-Mûdih fi't-tecvîd*, 171.

Abdülvehhab b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 461/1069); eserlerinde ihfâ konusunu tafsilatlı bir şekilde işlemişlerdir. Örneğin; ihfâdaki *nûn-i muhfât'*ın telaffuzu anında dilin fonksiyonu; *nûn-i muzhar'*ın, *nûn-i muhfât'*a nasıl dönüşüp ihfâ harflerinin nûn'a olan uzaklığı, yakınlığı, izhar harfleri kadar uzak olmayışları, idgam edilmelerini gerektirecek kadar da yakın olmadıkları gibi konular teferruatlı bir şekilde ele alınmış; fakat *nûn-i muhfât'*ın sıfatı olan gunnenin kalın veya ince bir tınıyla seslendirileceği hususu ise önemli olmasına rağmen yer almamıştır.⁵²

Klasik dönem tecvid müelliflerinin metodu önce kendilerine ulaşan nakil ve rivayetler ile bunu destekleyen dil bilimcilerin ortaya koydukları yorumlardır denilebilir. Bu sebeple söz konusu dönemde Kur'ân kıraatında asıl olan şeyin kıyas ve icihad olmadığı bunun aksine nakil ve rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

Telifat dönemine yakın kıraat ve tecvid âlimi İbn Tahhân tecvide dair kavramları titizlikle ele aldığı eserinde gunne ve ihfâ terimlerini açıklarken, gunnenin hayşûma ait bir ses olduğu, ihfâda dilin fonksiyonunun çok az olduğu gibi hususlara ver vermiş ama gunne sesinin kalınlığı-inceliği konusuna ise temas etmemiştir.⁵³

İbnü'l-Cezerî'nin de kendisinden övgüyle bahsettiği⁵⁴ hicri 7. asır kıraat ve tecvid müellifi olan Hâbüri'nin (ö. 690/1291) eserinde de tecvide dair konular enine boyuna tartışılmış, ihfâ konusu da işlenmiş ama ihfâdaki gunnenin tefhîm ve terkîki hususunda bir izaha yer verilmemiştir.⁵⁵ Hâlbuki Hâbüri ömrünü geçirdiği Halep, Hâbur, Irak ve Şam'daki okuyuş hatalarına kitabında yer veren, tilavetin pratik yönünü eserine taşıyan bir âlimdir.⁵⁶ İcraya yönelik böyle bir noktayı zikretmemesi onun teorik olarak kendisinden önceki tecvid müktesebatında bu konuya değinilmemesi veya böyle bir seslendirmenin Kur'ân okuyucuları tarafından uygulanmaması gibi etkenler Hâbüri'nin Kur'ân fonetiği ile ilgili olan bu konuyu eserine almamasının sebepleri arasında zikredilebilir.

İbnü'l-Cezerî'nin bu meseledeki yorumlarına da değinmek isabetli olsa gerektir. Zira İbnü'l-Cezerî ne tefhîm-terkîk konusuna ne de gunne sıfatına sahip olan *û* ve *ğ* harflerini işlediği bölümde hatta ihfâ konusunu ele alırken gunnenin nasıl seslendirileceği hususuna da yer vermemiştir.⁵⁷ Hâlbuki kendisinden önce telif edilen eserleri titizlikle inceleyen İbnü'l-Cezerî'nin ihfâdaki bu konuya yer vermemesi ondan önceki müktesebatta bu konunun işlenmemesi sebebiyle olsa gerektir.

Osmanlı Dönemi bazı tecvid müelliflerinin kanaatleri de bu konuda bize geniş bir bakış açısı kazandırır diye düşünüyoruz. Bunlardan Hamza Hüdayi Miskin (ö. 936/1530), Magnisâvî, Eskicizade (ö. 1243/1827) gibi Osmanlı döneminin öne çıkan tecvid müellifleri ihfâ konusunu detaylı bir şekilde ele almışlar⁵⁸ hatta Magnisâvî'nin eserinde *nûn-i muhfât'*ın gunnesinin doğru seslendirilmesi gerektiği Farsça'daki *kâf-i Fârisi* şeklinde telaffuz edilmesinin büyük bir hata olacağı noktasına kadar hem teorik açıdan hem de amelî açıdan ihfâ konusunun işlendiği görülmektedir. Bununla birlikte *nûn-i muhfât'*ın sıfatı olan gunnesinin kalın harflerden önce gelirse tefhîm ile seslendirileceği hususuna dair bir açıklamanın yer almadığı da bir vakiadır.⁵⁹

Bu konudaki uygulamayı ve kendilerinden önceki tecvid otoritelerini dikkate alan bu âlimler ihfânın nasıl icra edilmesi gerektiği konusundaki görüşlerini ortaya koymuşlar, yanlış bir seslendirme olan *kâf-i Fârisi* şeklindeki bir telaffuzun ihfâda tatbik edilemeyeceği hususuna da işaret etmişlerdir.

⁵² Mekkî b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye*, 240-241, 267-268; Dâni, *et-Taḥdîd*, 115; Kurtubî, *el-Mûdḥ fi't-tecvîd*, 170-171.

⁵³ İbnü't-Tahhân, *Mürşidü'l-kârî*, 49, 67.

⁵⁴ Ebü'l-Hayr Şemsüddin İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye fi esmâ'î ricâlî'l-kırâ'ât üli'r-rivâye ve'd-dirâye*, thk. Ebû İbrahim Amr b. Abdullah (Kahire: Dâru'l-Lu'luât, 2017), 1/73.

⁵⁵ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdillâh Hâbüri, *ed-Dürrün-nazîd*, thk. Ahmed b. Ali b. Abdillâh es-Südeys (Medine: Mektebetü Dâri'z-zamân, 2016), 152, 240.

⁵⁶ Hâbüri, *ed-Dürrün-nazîd*, 108-109, 120, 138, 157.

⁵⁷ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*, 104-106, 171.

⁵⁸ Hamza Hüdayi Miskin, *Tecvîd-i Edâiyye* (İzmir: y.y., 1884), 42-48; Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yetîm* (İzmir: y.y., 1884), 9-13.

⁵⁹ Mağnîsâvî, *Terceme-i Cezerî*, 108-135.

İhfâdaki *nûn-i muhfât'*ın sıfatı olan gunnenin kalın harflerden önce kalın bir tonda seslendirilmesi ne zaman ortaya çıkmıştır diye bir soru sorulacak olursa buna şu şekilde cevap verilebilir: Bu konuda yaptığımız araştırmalar bizi Mısırlı es-Selsebilü's-Şâfi (ö. 1955-1960) ve İbrahim Ali Şehhat es-Semennûdî'ye (ö. 2008-2009) götürmektedir. Bu iki müellif manzum olarak kaleme aldıkları eserlerinde ihfâdaki gunnenin keyfiyetine dair daha önceki müelliflerin zikretmedikleri yeni bir görüş ileri sürmüşlerdir. Örneğin es-Selsebilü's-Şâfi tecvide dair telif ettiği manzum eserinde;

حُرُوفُ الْأِسْتِعْلَاءِ لَا سِوَاهَا وَفَيْحَمُ الْغَنَّةُ أَنْ تَلَاهَا

"Şayet isti'la harfleri gunneden sonra gelirse buradaki gunneyi tefhim/kalın bir sesle seslendir." ⁶⁰ ifadesi ile kendisinden önceki tecvid müelliflerinin eserlerinde zikretmedikleri bir görüşü ortaya atmıştır.

es-Selsebilü's-Şâfi'nin kanaat ve görüşünü destekleyen ikinci müellif ise İbrahim Ali Şehhat es-Semennûdî'dir. O da manzum olarak telif ettiği eserinde;

مَا قَبْلَهَا وَالْعَكْسُ فِي الْغَنَّ أَلْفٌ وَالرَّوْمُ كَالْوَصْلِ وَتَتَّبِعُ الْأَلْفُ

"Revm vasl gibidir, elif makabline tabii kılınır, gunnesi ise bunun aksine yani maba'dine tabii kılınır." ⁶¹ İbrahim es-Semennûdî, es-Selsebilü's-Şâfi'nin görüşünü desteklemiş ve eserinde farklı kelimeler kullansa bile içerik olarak aynı anlama gelen bir beyitle ihfâdaki gunnenin hurûf-i isti'ladan önce gelmesi durumunda kalın bir ses tonuyla icra edilmesi yönünde bir kanaat ortaya koymuştur.

Muhammed Mekkî el-Cüreysi'nin (ö. 1322/1902) tecvide dair kapsamlı olarak telif ettiği *Nihâyetü'l-kavli'l-müfid fi ilmi't-tecvîd* adlı eserinde konuları tafsilatlı bir şekilde ele aldığı fakat ihfâdaki gunnenin tefhîmi/terkîki gibi konulara ise yer vermediği görülmüştür. Mısırlı iki müelliften önce kaleme alınan bu eserde ilgili konuya dair bir yoruma rastlanmamaktadır. ⁶² Muhammed Mekkî'nin bu konuyu bile eserinde zikretmemesi gibi bir durum söz konusu olmasa gerektir. Zira Kur'ân kıraatında sıklıkla icra edilen ihfâ uygulamasının keyfiyetine müellifin kayıtsız kalması eserin ne ismine ne de amacına uygun düşmektedir.

Gunnenin bu şekilde seslendirilmesini teorik olarak dile getiren iki tecvid müellifinin hangi gerekçe ve sebeple bu tezi ileri sürdükleri yoruma açık bir konudur. Zira bu tecvid ve kıraat âlimlerinin görüşleri kendilerinden önceki kitabî veya şifahî bir kaynağa dayandırdıklarına dair bir ize rastlanmamaktadır. Kanaatimizce bu iki müellifin mezkûr yaklaşımı benimsemelerinde çağdaşları olan dil bilimci İbrahim Enis Ahmed'in (ö. 1977) tesiri olsa gerektir. ⁶³ Zira İbrahim Enis ihfâ ile ilgili şu mütalaasını zikreder: "Eskilerin, yani kadim ulemanın ihfâ dediği şey nûn'un varlığının devam etmesini sağlama çabasından başka bir şey değildir. Bu da bizim gunne adını verdiğimiz şeye yol açacak şekilde nûn'un uzatılması ile olur. Buna ilaveten, ihfâ olarak adlandırılan olguda nûn'un kendisine yakın olan sesin mahrecine doğru bir meyil, bir eğilim olduğu gözlemlenmektedir." ⁶⁴ Ayrıca İbrahim Enis'in öğrencisi olan Ahmed Muhtar Ömer'in (ö. 2003) "ihfadaki sakin nûn uzuyor ve kendisinden sonraki sesin mahreci yönünde bir uzama ve kayma sergiliyor." ⁶⁵ görüşü de bu iki müellifin, gunnenin kalın bir ses tonuyla seslendirilmesi gerektiği görüşünü benimsemelerinde etkili olduğu söylenebilir.

⁶⁰ Osman Süleyman Murad, *el-Vâfi fi-şerhi's-selsebilü's-Şâfi fi 'ilmi't-tecvîd*, thk. Tevfik Esad Hamarşit - Muhammed Halid Mansur (Ürdün: Dâru Ammâr, 2002), 19 (38.beyit).

⁶¹ Said Yusuf es-Semennûdî, *Riyâzatü'l-lisân şerhu telhîsi leâli'il-beyân fi tecvîdi'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 2003), 46 (59.beyit).

⁶² Cüreysi, *Nihâyetü'l-kavli'l-müfid*, 125-126.

⁶³ İsmail Durmuş, "İbrâhim Enis Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/623.

⁶⁴ İbrâhim Enis, *el-Esvâtü'l-lugaviyye* (Kahire: Mektebetü'l-enclü el-Misriyye, 1971), 71-72.

⁶⁵ Ahmed Muhtar Ömer, *Dirâsetü's-savti'l-lügavi* (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1975), 70-71.

Muhammed Sıddık Mişâvi⁶⁶ (ö. 1969), Mustafa İsmail⁶⁷ (ö. 1978), Abdulbasit Muhammed Abdüssamed⁶⁸ (ö. 1988), Şehhat Muhammed Enver⁶⁹ (ö. 2008) gibi son bir asırda yaşamış Mısırlı kârihler, Mescid-i Nebevî imamı Ali b. Abdurrahman el-Huzeyfî⁷⁰ ve Kâbe-i Muazzama imamı Abdullah el-Cühenî⁷¹ gibi okuyucuların icralarına bakıldığında ihfâdaki gunnenin kalın harflerden önce gelmesi durumunda kalın bir ses fonetiği ile seslendirildiği müşahede edilmektedir. Bu da bize bu görüşü ortaya koyan iki âlimin Arap kârihler üzerindeki etkisinin bariz olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda Mısırlı okuyucularla sınırlı kalmayıp İslam âlemindeki (Türkiye'deki kurrâ hariç) diğer kârihlerin de böyle bir uygulamayı icra etmesi bize gösteriyor ki Mısırlı okuyucuların diğer kârihleri de uygulama açısından etkilediği aşikardır. Teorik düzeyde ise ihfâdaki gunnenin kalın harflerden önce tefhîm ile okunması hususunda kıraat ve tecvid âlimi Abdulfettah el-Mersafî'nin (ö. 1989) "Kalın harflerden önce gelen gunne sesi kalın bir fonetikle seslendirilir."⁷² görüşünün bu okuyucular üzerinde etkili olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca Mahmud Halil Husarî, teorik olarak kalın harflerden önce gelen *nûn-i muhfât'*ın kalın bir sesle telaffuz edilmesine dair eserinde bir görüş ortaya koymamasına rağmen⁷³ Kur'ân tilavetinde *nûn-i muhfât'*ı kalın harflerden önce tefhîm sıfatıyla seslendirmektedir.⁷⁴ Onun bu uygulamasının okuyucular ve Kur'an öğretim geleneği üzerinde de tesiri olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda *nûn-i muhfât'*tan sonra kalın harf geliyorsa buradaki gunne tefhîm ile okunur. مِنْ قَبْلِ örneğinde olduğu gibi. *Nûn-i muhfât'*tan sonra ince harf geliyorsa إِنَّ كَأَنَّ misalinde olduğu gibi terkik/ince bir sesle okunur.⁷⁵ görüşünü dillendiren ve bunu tilavetine de yansıtan⁷⁶ Eymen Rüşdü Süveyd'in de Kur'ân okuyucuları üzerindeki tesiri inkâr edilemez. Zira Eymen Rüşdü Süveyd hem teoride hem pratikte aktif, tanınan, meşhur bir kıraat ve tecvid âlimidir.

Bununla birlikte kıraat ve tecvid konusunda uzman olan Mısırlı Fergali Seyyid Arbâvi bizzat Mısırlı kurrânın bu uygulamasının yanlış olduğuna ve bu icranın teorik alt yapısının tecvide dair eserlerde yer alması gerektiğine işaret etmiştir. Bunun içtihadı dayalı bir uygulama olmayıp aksine nakle ve rivayete dayanması gerektiğine ısrarla vurgu yapmıştır. Aynı zamanda tecvid ve kıraat sahasında eser veren Mekkî, Şâtibi (ö. 590/1194), İbnü'l-Cezeri vb. âlimlerin eserlerinde mehâric ve sıfatlar konusunun detaylı bir şekilde ele alındığını ama gunnenin tefhîmi ve terkîki gibi konuların işlenmediğini de ifade etmiştir. Kıraat imamlarından sahih olarak bize ulaşan naslara göre 'tefhîm ve terkîk' konusu üç harfle ilgilidir. Bu harfler ى, ۛ ve ۛ (elif) harfleridir. Bu harflerin bizzat kendileri tefhîm ve terkîk sıfatı ile vasıflanmazlar kendilerinden önceki harfe tabidirler.⁷⁷ Arbâvi sözlerine devamla der ki:

"Eğer *nûn-i muhfât* kendisinden sonraki harflere göre tefhîm-terkîk ile okunacak olsaydı, tecvid ve kıraat konusunda yetkili âlimler bu konuda bir görüş ve fikir ileri sürerlerdi ki bu âlimler tecvid ve kıraat konusunda kolay ve zor olan bütün meseleleri enine boyuna ele alarak gerekli izahı yapmışlardır. Ama Mersafî bunun dışındadır. Zira Mersafî de kendisinden önce manzum olarak tecvid konusunda eser veren es-Selsebilü's-Şâfi ve İbrahim Ali Şehhat es-Semennûdî'nin bu konudaki görüşünü tercih etmiş ve onların takipçisi olmuştur. Hâlbuki istilahlarla sınırları belirlenmiş tecvide uygun kıraat tevkihtir. İchtihadı, mücerred görüşe bırakılamaz. Son dönemde kaleme alınan tecvide ait eserlerde veya ortaya atılan görüşlerde bunları görmekteyiz. Bu görüşlerin çoğu nakle uymayan indî görüşlerdir. 'Gunnenin kalın olarak telaffuz edilmesi, kendisinden sonraki

⁶⁶ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:03:39-00:03:49.

⁶⁷ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:03:50-00:04:03.

⁶⁸ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:04:04-00:04:23.

⁶⁹ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:04:24-00:04:45.

⁷⁰ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:04:46-00:05:00.

⁷¹ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:05:00-00:05:09.

⁷² Abdulfettah es-Seyyid Acmi, *Hidayetü'l-kâri ilâ tecvidi kelâmi'l-Bârî* (Medine: Mektebtü't-Taybe, ts), 182-183.

⁷³ Husari, *Ahkâmü kırâ'at*, 110-111, 182-189.

⁷⁴ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:05:10-00:05:22.

⁷⁵ Süveyd, *en-Nûru'l-mübîn*, 40.

⁷⁶ Kılıç, "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası", 00:05:24-00:05:40.

⁷⁷ Fergali Seyyid Arbâvi, *Şerhu kitâbi'l-inbâ fi tecvidi'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetü Evladî's-Şeyh li't-Türâs, 2009), 35.

harflere göredir.’ şeklinde genel bir hükmün ortaya konması, gunne sesinin kendi fonetiğinden çıkıp yanlış ve bozuk bir sesle telaffuz edilmesine götürür ki; bu da şu ana kadar olan tatbikatın hilâfına bir durumdur.”⁷⁸

Arap âlemindeki ihfâdaki gunne uygulaması örneklerinden sonra Türkiye’deki/İstanbul’daki uygulanma şekline gelecek olursak İstanbullu kurrânın ihfâdaki gunneyi kendi seyri üzere (nûn harfinin terkik sıfatına sahip olması sebebiyle) seslendirdiği, kalın harflerden önce gelen ihfâdaki gunnenin de ince bir sesle icra ettiği görülmektedir.⁷⁹ Kur’ân tilavetindeki bu icra şeklinin temeli ise Osmanlı dönemindeki Mısır’dan getirilen hocalara dayanmaktadır. Örneğin; Sokullu Mehmet Paşa’nın (ö. 1579) davetiyle İstanbul’a çağrılan Ahmet el-Mesyerî (ö. 1597) Mısırlıdır ve Eyüp camiinde 18 yıl kıraat ve talim hocalığı yapmıştır.⁸⁰ Bir asır sonra Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa da (ö. 1691) Mısırlı kurrâ Şeyh Ali el-Mansûrî’yi (ö. 1721) İstanbul’a davet etmiş. 1677 yılında İstanbul’a gelen Mansûrî uzun yıllar Mısır tariki olarak şöhret bulan kıraat ekolünün temsilcisi olarak hocalık yapmış ve birçok talebe yetiştirmiştir.⁸¹

İşte bu hocalardan ders alan talebeler Osmanlı dönemindeki Kur’ân tilavetinin temsilcisi olmuşlardır. Nesiller boyu devam eden bu silsile Anadolu’nun diğer vilayetlerindeki hocaların da müracaat kaynağı olmuştur. Osmanlı son döneminin ve Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk döneminin kâripleri Üsküdarlı Ali Efendi (ö. 1976), Gönenli Mehmet Efendi (ö. 1991), Abdurrahman Gürses (ö. 1999) ve Hasan Akkuş (ö. 1972) gibi hocalar talebe yetiştirmiş ve kendileri de İstanbul tavrının temsilcisi olmuşlardır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye’sindeki Kur’ân tilaveti, İstanbul merkezli olup İstanbul’da kıraat ve ta’lim okutan hocalar tarafından yürütülmüştür. Kökü itibarıyla Mısırlı kurrânın takipçisi olan İstanbul kurrâsının okuyuşunda kalın harflerden önceki gunnenin ihfâ halinde tefhim ile seslendirilmesine dair bir uygulama görülmemiştir. İstanbul tavrının temsilcileri olan Üsküdarlı Ali Efendi⁸², Hasan Akkuş⁸³, Abdurrahman Gürses⁸⁴, İsmail Biçer⁸⁵, Fatih Çollak⁸⁶ gibi kurrânın okuyuşunda böyle bir icranın olmadığı görülmektedir. Bu da son yıllarda Mısır başta olmak üzere Arap âlemindeki uygulanan ihfâdaki kalın harflerden önce gelen gunnenin kalın bir fonetikle okunmasının geçmiş uygulamalarda bir kaynağının bulunmadığını bize göstermektedir.

“Mısırlı hocaları buna iten, bu uygulamayı tercih ettiren sebep nedir?” diye bir soru sorulursa şöyle cevap verilebilir: “İhfâda bir ittisal gerçekleşmektedir.”⁸⁷ Bu da şudur; ihfâdaki bir nûn-i muhfât ve ondaki gunne sesi ihfânın icrasında bir elif miktarı tutulur, bu tutmada terahî/zamana yayılma vardır. Bu tutulan gunne sesi biter bitmez sonraki harf telaffuz edilmektedir. Gânim Kaddûri el-Hamed’in dediği gibi, اَنْدَا örneğinde nûn’un gunne sesi د harfinin mahrecine; مُنْقَلِبٍ örneğinde de nûn’un gunnesi ق harfinin mahrecine giriyor.⁸⁸ Nûn, د harfinin veya ق harfinin içinde idgam edilmiyor ama gunne sesi bir sonraki harfle bütünleşiyor. Bu ittisal, gunneden sonra gelen kalın harfin sıfatının, gunne sesini etkilemesi gibi bir duruma yol açabilir. Ses uyumu ve ahengini sağlamak için gunneyi mâba’dine tabi kılarak kalın bir fonetik ile telaffuz etme düşüncesi ve arayışı Mısırlı hocaları böyle bir görüş ortaya koymaya, bunun devamında da Kur’ân tilavetinde böyle bir icraya sevk etmiş olabilir kanaatindeyiz. Bununla birlikte böyle bir icranın Kur’ân fonetiğine uygun düşmediğini de

⁷⁸ Arbâvi, *Şerhu kitâbi'l-inbâ*, 35-39.

⁷⁹ Ramazan Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 166.

⁸⁰ Halil İbrahim Üren, *Molla Mehmet Emin Efendi ve Umdetu’l-Hullan fi-izâhi Zübde’l-İrfan Adlı Eserin Kıraat İlmindeki Yeri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 96.

⁸¹ Fatih Çollak, “Reîsü’l-Kurrâlık Müessesesi ve Esami-î Kurra Defteri”, *Kur’an Tefsir Araştırmaları* 4, ed. Bedrettin Çetiner, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 37 (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002), 206.

⁸² Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:05:41-00:06:05.

⁸³ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:06:06-00:06:21.

⁸⁴ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:06:22-00:06:47.

⁸⁵ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:06:48-00:07:14.

⁸⁶ Kılıç, “Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası”, 00:07:14-00:07:29.

⁸⁷ Kurtubî, *el-Mûdih fi’t-tecvîd*, 157-158.

⁸⁸ Gânim Kaddûri el-Hamed, *Şerhu’l mukaddimeti’l-cezeriyye* (Cidde: Mencezûd-Dirâsât ve’l-Mâ’lûmâtî’l-Kur’âniyye, 2008), 484.

söyleyebiliriz. Zira ihfâda gunne sesi kalın okunursa, hayşûmdan ve ağzın ön kısmından çıkan *nûn-i muhfât* ve onun sıfatı olan gunne, ağzın gerisine dilin köküne doğru gitmiş olur ki bu da mahreç kaymasına sebep olur.

Hâlbuki Kur'ân tilavetinde belirleyici olan şey telakkîdir. Asıl olan şey, seleften halefe doğru inen zincirde/silsilede böyle bir icranın olup olmadığıdır. Kur'ân tilavetinde sıklıkla uygulanan ihfânın nasıl tatbik edileceği hususu zaten muteber kaynaklarda tafsilatlı bir şekilde izah edilmiştir.

Kur'ân'ın doğru bir fonetikle tilavet edilmesi gerekir. 15. asırdır devam eden Kur'ân okuyuşu ve seslendirilmesi dikkate alındığında son bir asırdır ortaya çıkan bu uygulamanın daha önce yapılan uygulamalara ters düşmemesi ve doğru icranın önüne geçmemesi yerinde olacaktır. "Kur'ân seslerini doğru telaffuz etme onun doğru anlaşılması gayesine yöneliktir. Bu yüzden her bir fonetik doğru telaffuz edilmeli ve yanlış anlaşılmalara sebep olacak her türlü tavır ve tasarruftan uzak durulmalıdır."⁸⁹ Söz konusu yönelimin bu denli süratle geniş bir alana nüfuz etmesinde, dijitalleşmenin sunduğu imkânlarla birlikte YouTube gibi dijital mecraların yoğun ve etkili biçimde kullanılması başat etken olarak değerlendirilmektedir.

Son yıllarda uygulanan bu yöntemin pek çok kârî tarafından benimsenmesi bunun ilmî olarak doğru olduğu sonucuna götürmemelidir. Arızî bir sıfat olan ihfâ meselesi ve ondaki gunnenin kalın veya ince fonetikle seslendirilmesi doğrudan anlama taalluk eden bir mevzu değildir. Ama Kur'ân tilaveti, her okuyucunun kendi içtihadı ve reyine göre tatbik edilebilen bir olgu da değildir. Mahmûd Halil Husarî'nin bir mütalaasını da bu noktada zikretmeyi faydalı buluyoruz. O, mütekaddimîn âlimlerinin şöyle dediğini aktarır: "Kur'ân kelimelerini, harfler üzerindeki hareketleri (fetha-kesra-zamme) sükûnları korumak ve bunlara uymak nasıl şer'î bir vacip ise izhar-ihfâ-idgam, tefhim-terkik, ziyade med gibi kurallara uymak, tilavette bunları uygulamak aynen şer'î bir vaciptir. Bu nedenle bu kuralları yerine getirmemek ise lahn-ı celî/büyük hatadır."⁹⁰ Hâsılı şer'an vacip sayılan tecvid uygulamalarından biri olan ihfânın keyfiyeti, okuyucunun hür iradesine bırakılmayıp seleften halefe intikal eden bir icra ile sabit olmalıdır.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerim nüzulünden itibaren başta Hz. Peygamber olmak üzere indirildiği lisan olan Arap dilinin fasih fonetiğine göre okunmuş ve Kur'ân'ın nasıl bir müzikalite ve fonetikle okunacağını Hz. Peygamber sahabeye öğretmiş, onlar da Hz. Peygamber'den öğrendikleri fonetikle okumaya devam etmişlerdir. Kur'ân lafızlarının telaffuz keyfiyetini tespit ve muhafazaya çalışan tecvid ilmi bu lafızların nasıl okunması gerektiği konusunu irdeler ve aynı zamanda Kur'ân kelimelerinin terkip halindeki seslendirilmelerini de konu edinir. Bununla birlikte Kur'ân lafızlarının fonetik otantikliğini korumak ve nesilden nesile bunun aktarılmasını sağlamak da tecvid ilminin en önemli amaçları arasındadır.

Büyük dil bilimci Sîbeveyh, ihfâdaki nûn'un mahrecinin dil değil hayşûm/geniz olduğunu ve Arapların bu nûn'un farkına vardıktan sonra ağırlık olarak hayşûm bölgesini kullandıklarını ifade eder ve ihfâdaki nûn'u açıklarken buna örnek verir. İlk dönem Kur'ân kıraatinin keyfiyetini, dil bilimcilerin çıkarımlarını da ekleyerek bize aktaran klasik dönem -hicrî 5. asır- tecvid ve kıraat âlimleri de dil ucuyla geniz kovuğundan çıkan sesle birlikte oluşan nûn harfinin ihfâ halinde ağız harfleriyle karşılaşması durumunda gizlendiğini, bunun sonucu olarak da sıfatı olan gunnenin öne çıktığını ve dilin ihfâda bir aktivitesinin olmadığını söylemişlerdir. Hicrî 9. asır tecvid ve kıraat âlimlerinden İbnü'l-Cezerî ve Senhûrî'nin görüşleri ve tespitleri de klasik dönem âlimlerinin kanaatlerini onaylar niteliktedir. Erken dönem tecvid müelliflerinin neredeyse müttefik oldukları bir husus da ihfâda dilin tam anlamıyla aktif olmadığı, daha çok geniz merkezli ve gunnenin baskın olduğu bir nûn sesinin ortaya çıkarılmasıdır. İşte bahse konu olan bu nûn, fer'i harfler içinde zikredilen *nûn-i muhfât*'tır.

⁸⁹ Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İcâzı", 84.

⁹⁰ Husari, *Ahkâmü kırâ'at*, 41.

Osmanlı Dönemi tecvid müelliflerinin kanaatleri ise, ihfâdaki *nûn-i muhfât'*ın, *kâf-ı Fârisi'*ye kayan bir tavırla telaffuz edilmesinin sahil bir uygulama olmadığı yönündedir. Ancak Mısırlı bazı kurrânın böyle bir uygulamayı tercih ettikleri, diğerkurrânın ise *nûn-i muhfât* şeklinde yani dil ucunun aktif olmadığı, *nûn'*ün sıfatı olan gunnenin baskın olduğu bir fonetikle okunduğu müşahade edilmektedir. Nitekim Mısırlı tecvid ve kıraat müelliflerinden Mahmud Halil Husarî ve Atiyye Kâbil Nasr; ihfânın icrasında *nûn'*ün zatının giderilmesi, sıfatı olan gunnenin ise baskın olması ve dilin üst ön dişlere yapıştirılmaması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Son bir asra yakın zaman diliminde Mısırlı es-Selsebilü's-Şâfi ve İbrahim Ali Şahhat es-Semennûdi kaleme aldıkları eserlerinde ihfâdaki *nûn-i muhfât'*ın kalın harflerden önce gelmesi durumunda gunnenin kalın bir fonetikle seslendirilmesini dile getirmişlerdir. Bu müelliflerin eserlerinden önce kaleme alınan tecvid müktesebatında, hatta İbnü'l-Cezerî'nin eserinde bile, ihfâdaki gunnenin tefhîm sıfatıyla okunacağına dair teorik bir bilgiye rastlanmamaktadır. O halde bu yaklaşımı ortaya atan ilk kişilerin bu müellifler olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Mısır kaynaklı olan bu düşüncenin önce Mısır kurrâsı tarafından benimsendiği ve Kur'ân tilavetinde böyle uygulandığı müşahade edilmektedir. Daha sonraki dönemde bu durumun tüm Arap âlemindeki kurrâ tarafından benimsenerek tatbik sahasına konulduğu görülmektedir. Ayrıca Abdülfettah el-Mersafî'nin, bu görüş ve uygulamanın yaygınlaşmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Son bir asra kadar hiçbir tecvid kitabında yer almayan bir icranın tatbik edilmesi, bunun Kur'ân kıraatinde genelgeçer bir uygulama olduğu sonucuna götürmemelidir. İstanbul kurrâsının yetişmesinde Mısırlı kıraat hocalarının büyük katkısı olmasına rağmen İstanbul kurrâsı ihfâda böyle bir icrayı benimsememiş ve uygulamamışlardır. Zaman içerisinde Kur'ân kıraati ve tecvid uygulamalarının değişmesi gibi bir durum Kur'ân tilavetinde caiz görülen bir uygulama olmasa gerektir. Kur'ân kıraatinde bir musiki vardır ki bu da Kur'ân'ın dışsal musikisidir yani harflerin birbirleriyle olan münasebetlerinden doğan "ihfâ-izhar-idgam" gibi uygulamaların oluşturduğu bir musikidir. Nasıl ki tecvid kuralları korunarak ve uygulanarak günümüze kadar geldiyse Kur'ân'ın bu müzikalite ve fonetikselselendirilmesi de müşâfehe yoluyla kesintiye uğramadan nesilden nesile intikal etmiştir.

İslâm âleminde ihfâ uygulamasının farklılık arz ettiği, ihfâdaki *nûn-i muhfât'*ın seslendirilmesinde iki yöntemin daha çok öne çıktığı bir vakiydir. Bazı okuyucular, Mısırlı kurrânın çoğunun benimsediği *nûn-i muzhâr* şeklinde bir icrayı tercih ederken, Arap âlemi de dâhil Türkiye'deki kurrâ ise dilin çok aktif olmadığı hayşûmdan çıkan bir gunne sesinin ağırlıkta olduğu ihfâ şeklini tercih etmektedir.

Kur'ân her ne kadar yazılı bir metin ve bir kitap olarak elimize ulaşmış olsa da onun aslı vasfı bir kelam olmasıdır. Bu itibarla yazılı harfler seslere delalet etmek üzere kullanılmaktadır. Başka kutsal metinlerin okunuşlarında tarih içerisinde uzlaşya dayalı yeni seslendirmelerin ortaya çıkması doğal ve kabul edilebilir bir olgudur. Ancak bu husus Kur'ân'ın yalnızca bir metin olarak değil şifâhî bir aktarım olarak ağızdan ağıza intikal eden bir kelam olması sebebiyle onun için geçerli değildir. Bundan dolayı tarihin hangi evresinde ortaya çıkmış olursa olsun onun okunuşundaki fonetik tercihlerin bu konuya dair yazılmış eserlerde kaynağını bulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Acmi, Abdülfettah es-Seyyid. *Hidayetü'l-kâri ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî*. Medine: Mektebtü't-Taybe, ts.
- Akdağ, Soner. *Kur'an Dilinin Fonetik Yapısı -Kıraat ve Dilbilim Çerçevesinde-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Arbâvi, Fergali Seyyid. *Şerhu kitâbi'l-inbâ fi tecvîdi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetü Evladi's-Şeyh li't-Türâs, 2009.
- Ayvaz, Ömer Faruk. *Sakin Nûn ve Tenvin Hükümlerinden İhfa ve Meratibu'l-İhfa Kavramı ve Tecvit Pratiğindeki Yansımaları*. Ankara: İlâhiyât, 2023.
- Başkan, Ömer. "Süregelen İki Tanımlama ve Tasnif Problemi Üzerine: el-İhfâ mı? el-İhfâu'l-Lisânî mi? el-İzhâr mı? el-İzhâru'l-Lisânî mi?" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Haziran 2007), 103-134.

- Cankurt, Fatih. "Uygulamaya Yönelik Tartışmalar Bağlamında İklâb ve İhfa-i Şefevî". *Dergiabant* 12/1 (Mayıs 2024), 216-236. <https://doi.org/10.33931/dergiabant.1425788>
- Cüveysî, Muhammed Mekki Nasr. *Nihâyetü'l-kavli'l-müfîd fi 'ilmi't-tecvîd*. thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2012.
- Çağıl, Necdet. "Kutsal Metinler ve Müzik". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Temmuz 2013), 1-46.
- Çollak, Fatih. "Reisü'l-Kurralık Müessesesi ve Esami-i Kurra Defteri". *Kur'an Tefsir Araştırmaları* 4. ed. Bedrettin Çetiner. Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 37. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002.
- Dağdeviren, Alican. "Kur'an'ın Fonetik İcâzı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/20 (Haziran 2009), 49-63. <https://doi.org/10.17335/suifd.13122>
- Dânî, Ebû Amr. *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'el-meşhûra*. thk. Abdurrahîm et-Tarhûnî - Yahya Murad. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2006.
- Dânî, Ebû Amr. *el-Muħkem fi nakṭi'l-Meşâḥif*. thk. Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.
- Dânî, Ebû Amr. *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*. thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammâr, 2000.
- Durmuş, İsmail. "İbrâhîm Enîs Ahmed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/623-625. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Enis, İbrâhîm. *el-Esvâtü'l-lugaviyye*. Kahire: Mektebetü'l-enclû el-Mısriyye, 1971.
- Eskicizâde. *Terceme-i Dürr-i Yetîm*. İzmir: y.y., 1884.
- Hâbûri, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdillâh. *ed-Dürrün-nazîd*. thk. Ahmed b. Ali b. Abdillâh es-Südeys. Medine: Mektebetü Dâri'z-zamân, 2016.
- Hamed, Gânim Kaddûrî. *el-Müeyesser fi 'ilmi't-tecvîd*. Cidde: Dâru Vakfî Advâi's-Şâtbiyye li'n-Neşr, 2020.
- Hamed, Gânim Kaddûrî. *Şerhu'l mukaddimeti'l-cezeriyye*. Cidde: Mencezûd-Dirâsât ve'l-Mâ'lûmâtî'l-Kur'âniyye, 2008.
- Hamza Hüdayi Miskin. *Tecvîd-i Edâiyye*. İzmir: y.y., 1884.
- Havuz, Hasan Hüseyin. *Ömer Ziyaeddin Dağüstânî'nin Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2025.
- Husari, Mahmûd Halil. *Ahkâmü kırâ'âti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Muhammed Talha Bilâl Menyâr. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin. *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*. thk. Müessesetü'r-Risâle. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin. *Gâyetü'n-Nihâye fi esmâ'î ricâli'l-kırâ'ât üli'r-rivâye ve'd-dirâye*. thk. Ebû İbrahim Amr b. Abdillâh. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Lu'luât, 2017.
- İbnü't-Tahhân, Ebü'l-Asbağ Abdülazîz b. Alî. *Mürşidü'l-kârî ilâ tahkiki me'âlimi'l-mekârî*. thk. Hâtim Salih ez-Zamin. Kahire: Mektebetü's-Sahâbe, 2007.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaîdeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 21. Basım, 2012.
- Kılıç, Süleyman. "Kurra Hafızlardan İhfanın İcrası". YouTube, 2025. <https://youtu.be/5zKpM97wYHE>
- Kurtubî, Abdulvehhab b. Muhammed. *el-Mûdih fi't-tecvîd*. thk. Gânim Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammâr, 2009.
- Madazlı, Ahmet. *Tecvid İlmi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Mağnâsâvî, Ahmed b. Muhammed. *Terceme-i Cezerî*. İzmir: y.y., 1884.
- Mehmed Zihni Efendi. *el-Kavlü's-sedîd fi 'ilmi't-tecvîd*. İstanbul: Asitane Yayınları, 7s.

- Mekkî b. Ebû Tâlib. *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırâ'e ve tahkiki lafzi't-tilâve*. thk. Ahmet Hasan Ferhat. Ürdün: Dâru Ammâr, 1996.
- Murad, Osman Süleyman. *el-Vâfi fi-şerhi's-selsebili's-Şâfi' fi 'ilmi't-tecvîd*. thk. Tevfik Esad Hamarşit - Muhammed Halid Mansur. Ürdün: Dâru Ammâr, 2002.
- Nasr, Atıyye Kâbil. *Gâyetü'l-mürîd fi 'ilmi't-tecvîd*. Riyad: Mektebetü'l-Haremeyn, 1988.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Dirâsetü's-savti'l-lügavi*. Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1975.
- Özli, Muzaffer. "Kıraatçılar ve Nahivciler'e Göre Sakin Nûnun ve Tenvînin Hükümleri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9/1 (Mart 2009), 123-137.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Saçaklızâde Mehmed Efendi. *Cühdü'l-mukill*. thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammâr, 2001.
- Sağman, Ali Rıza. *İlaveli-Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1958.
- Sefâkusî, Ali b. Sâlim. *Tenbîhü'l-gâfilîn ve irşâdü'l-câhilîn 'ammâ yeka'u lehüm mine'l-hatâ' hâle tilâvetihim li-kitâbillâhi'l-mübîn*. thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer. Tunus: Mektebetü'l-Kur'âniyye, 2007.
- Semennûdî, Said Yusuf. *Riyâzatü'l-lisân şerhu telhîsi leâli'il-beyân fi tecvîdi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetü's-Sünne, 2003.
- Senhûri, Ebu'l-Feth Ca'fer b. İbrahim. *el-Câmi'u'l-müfid fi sırâti't-tecvîd*. thk. Mevla Muhammed el-İdrisî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2010.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. Harun Abdüsselam. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, 1998.
- Süveyd, Eymen Rüşdi. *en-Nûru'l-mübîn fi tecvîdi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Suriye: Dâru Efnân, 2005.
- Üren, Halil İbrahim. *Molla Mehmet Emin Efendi ve Umdetu'l-Hullan fi-îzahı Zübde'ti'l-İrfan Adlı Eserin Kıraat İlmindeki Yeri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.